

ORIGNALET

FOLKRÖRELSEARKIVET FÖR UPPSALA LÄN

Maskinen som skapade nutiden

Elektroniska arkiv

Ur Fyriskällans vårprogram

GF Uppsalafllickorna jubilerar

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

Henrik Lidbjörk

Maskinen som uppfann nutiden

Med utställningen "Maskinen som uppfann nutiden", som öppnar på Folkrörelsearkivet i Uppsala den 10 april, berättar datorföreningen Update om datorns historia. Genom att visa upp och i vissa fall även köra historiska datorer och datorspel kommer besökaren att få uppleva en del av både Sveriges och Uppsalas IT-historiska utveckling.

Datorer är numera något som genomsnittssvensken plockar upp ur fickan och tittar på mer än 200 gånger per dag, för att kolla twitterflödet, lägga ut bilder på Instagram, jobba och boka bussbiljetter, allt med hjälp av två miljarder transistorer som ryms i handflatan. Men det var bara 20 år sedan som vi tålmodigt tvingades lyssna på telefonmodemens pipande innan vi kunde upptäcka världen via Altavista och Passagen.se. Det känns inte heller som särskilt länge sedan som vi bytte disketter med varandra för att dela spel som Tetris och Space Invaders på Commodore 64, eller kanske skrev våra jobbansökningar på en Apple II.

Några minns kanske också en tid då en dator alltid var minst lika stor som ett kylskåp, kostade miljontals kronor och bara fanns på högskolor, militärbaser och institutioner som NASA och Akademiska sjukhuset.

Datorföreningen Update

Det var en grupp användare av en stordator som startade datorföreningen Update på Uppsala universitet 1983. Maskinen var en PDP-10 från Digital Equipment Corporation som kostat Uppsala universitet runt fyra miljoner kronor att köpa in, och entusiasterna i föreningen utnyttjade oanvänd processorkraft på nätterna åt att skriva assemblerkod och spela textspel som "Zork".

– Det var samma typ av dator som Microsoft använde

för att göra sin första produkt på. Det var också föremålet för världens första spam-mail 1978, berättar Updatemedlemmen Pontus Pihlgren, som själv har en samling historiska datorer hemma.

I takt med att universitetet köpte in nya datorer och avvecklade de gamla, tog Update villigt över dem och lockade fler medlemmar. I dag består föreningen

av cirka 90 personer och har en av Sveriges största samlingar av historiska datorer, som också innefattar många kända persondatorer som Macintosh, Amiga, ABC80 och IBM PC.

Så gott som alla Updates historiska maskiner är donationer från företag, institutioner och privatpersoner. Eftersom datortekniken utvecklas så snabbt och datorerna rasar i värde finns det sällan något incitament att spara uttjänta maskiner som dessutom tar mycket plats. Då rycker ibland Update ut för att rädda dem.

– Oftast är det någon som känner någon som städar hemma eller på jobbet. Ibland får man mycket information, ibland åker man på chans. Roligast är det när vi får tag i något som är nytt för oss, som vi kan lära oss mer om. Men ofta är Update en sista chans för datorer som annars slängs, berättar Pontus Pihlgren.

Ställer ut datorns historia

Updatemedlemmarna jobbar också mycket med att bevara kunskaperna om hur man använde de historiska datorerna för att kunna förstå vilken betydelse

de har haft – inte minst hemma i Sverige och i hemorten Uppsala.

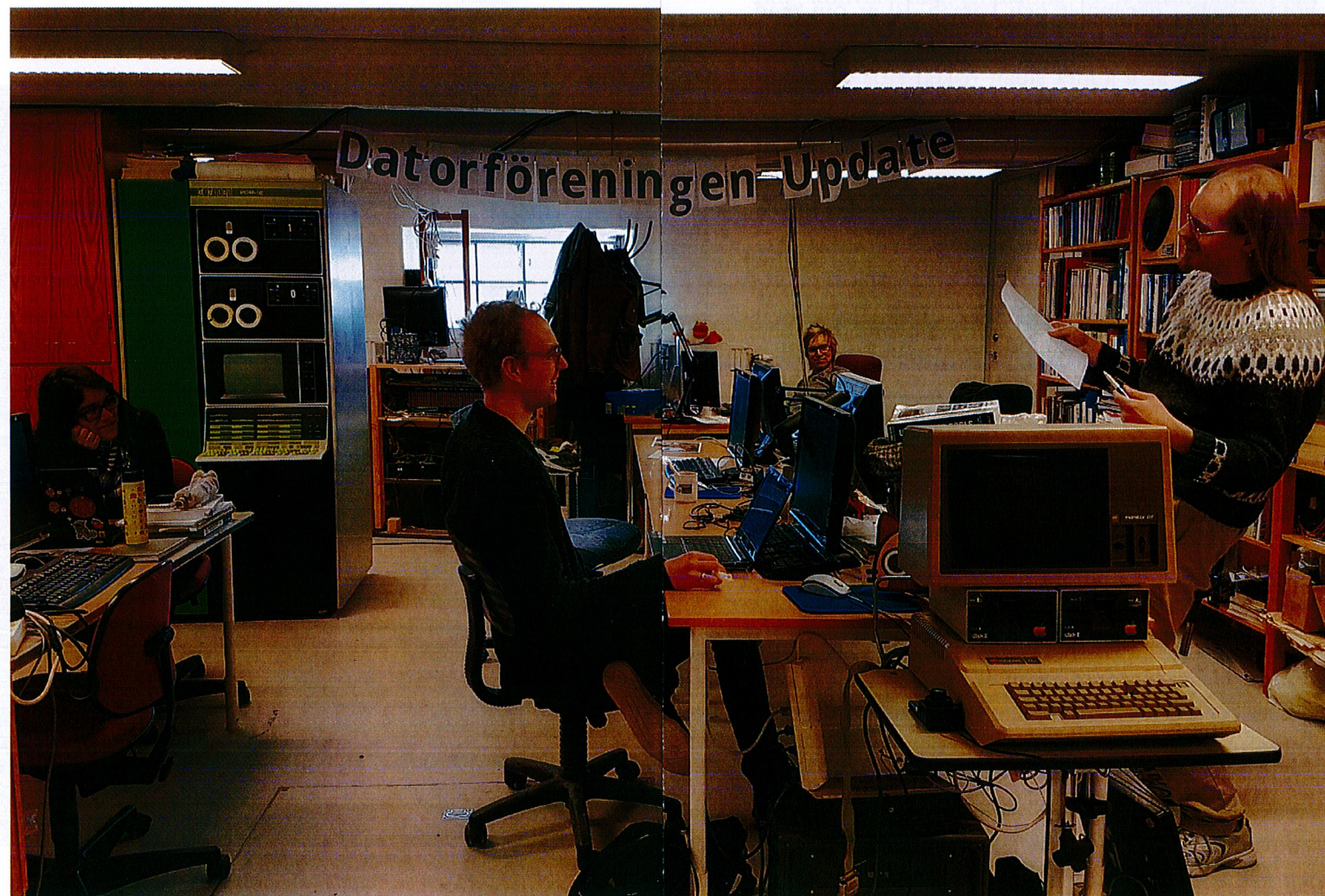
– Det är otroligt lärorikt. Man uppskattar ett föremåls egenskaper så mycket bättre om man får interagera med det än om man bara läser om det, berättar Pihlgren.

Och även om datorhistorien är mindre än 100 år så har inte förvandlingen från kalkylblad till nanosekundschnabba börsaffärer, papperstryck till blogg, eller textäventyr till Pokemon Go skett över en natt. Vissa innovationer har, som Apple-grundaren Steve Jobs gillade att uttrycka saken, "gjort en buckla i universum", medan andra på sin höjd fått kultstatus.

– Hur datorer och mjukvara fungerar i dag har vuxit fram under väldigt lång tid och man finner allt som oftast en förklaring i gårdagens teknik. Vi kan till exempel se vad som gjorde en dator som Compis till en sådan flopp eller varför Commodore 64:an blev så populär, säger Pontus Pihlgren.

Med utställningen på Folkrörelsearkivet vill Update berätta historien om denna teknik genom sin samling av historiska datorer. Några av datorerna kommer att vara igång och besökarna kommer att kunna uppleva en del av både Sveriges och Uppsalas IT-historiska utveckling.

Välkomna på vernissage måndagen den 10 april!

Updatemedlemmarna Sanna Kurdahl, Filip Öfverström, Henrik Lidbjörk och Bjarni Juliusson i datorföreningen Updates lokaler på Polacksbacken i Uppsala. Den gröna datorn är en PDP-12 från 1969, och i förgrunden syns en Apple II från mitten av 1980-talet.

Elektroniska arkiv

Vi förbereder oss för att kunna ta emot föreningarnas digitala arkiv. På hemsidan har vi under hösten 2016 lagt ut en handledning för föreningar som vill förbereda sina handlingar för ett långt liv i det digitala arkivet. Under våren inleder vi två samarbetsprojekt med Uppsala universitet om aspekter av digitalisering: ett om gemensamma standarder för att beskriva och publicera ett digitaliserat kulturarv, ett om juridiska förhållanden när digitaliserade arkiv blir mer tillgängliga. Och så arbetar vi tröget vidare mot målet att kunna ha ett stabilt system för digital arkivering.

Hur svårt kan det vara?

Riksarkivet har sedan 1980-talet haft arkivarier som inriktat sig på att ta hand om digitalt material, eller det som då kallades ADB. Sedan 1990-talet har utbildningarna i arkivvetenskap anpassats till det framväxande informationssamhället, så att dagens nyutbildade arkivarier har betydligt större kunskaper i uppbyggnaden av elektroniska informationssystem än i konsten att tolka äldre handstilar eller 1800-talets statliga förvaltning. Trots det är det först nu som Riksarkivet börjar närma sig att kunna ta hand om de statliga myndigheternas digitala arkivbildning. Bland Sveriges kommun- och landstingsarkiv är bilden rätt skiftande, medan de flesta enskilda länsarkiv, som Folkbrörelsearkivet för Uppsala län, helt enkelt fått säga nej till digitala arkivleveranser. Varför är den IT som, efter viss inlärnin, numera ändå de flesta tar till sig som värdefullt hjälpmedel i arbetet och i sin vardag, så svår för arkivarier? Ett kort svar är att det handlar om tid och pengar.

Tid

Det finns ingen fastställd borte gräns för hur långt in i framtiden arkivhandlingar ska bevaras. Om syftet

med vår verksamhet är att bevara arkiven för att framtida generationer ska förstå vår historia, så kan det vara värt att tänka på sumeriska lertavlor med kilskrift. Slumpvis bevarade, femtusen år gamla, kan de hittas läsbara efter att ha varit begravda i millennier.

Den digitala lagringstekniken är annorlunda. Magnetband, disketter, hårddiskar och andra magnetiska lagringstekniker har en hållbarhet som på sin höjd räknas i decennier och bara 5–10 år om man ska vara på den säkrare sidan. Om informationen finns kvar så är å andra sidan risken stor att tekniken blivit föråldrad och datorerna som kan läsa informationen har skrotats. Hålkort, till exempel, är ett hållbart lagringsmedium, men de stordatorer som de en gång stansades in för, är i stort sett borta.

Problemen med långsiktigheten begränsas inte till hårdvaran. För att tolka sekvenserna av ”ettor och nollor” krävs program och kännedom om programspråk. Kännedomen om äldre programspråk försvinner. Plattformarna som programmen utvecklats för finns inte mer. Många program har utvecklats av företag som hållit programkoden hemlig, vilket gör dem och de filformat som skapats för dem osäkra att använda på sikt.

Det finns olika metoder som kan användas för att bevara. Man kan migrera (flytta över) från ett äldre lagringsmedium till ett annat; i princip samma metod som att ta en säkerhetskopiering. Man kan konvertera (växla) filer från ett äldre format till ett nyare. Istället för att konvertera, kan man skriva program som efterliknar äldre programvara och öppna gamla filformat med så kallade emuleringsprogram. Det kanske man behöver vara en nostalgisk datorspel-sentusiast för att ha provat. Slutligen kan man hålla den gamla datorparken vid liv och med hjälp av ett

datormuseum med både hårdvara och mjukvara in-takt, fortsätta att läsa in magnetband och disketter som tidigare.

Digital information ställer också större krav på information om de arkiverade handlingarna – det som kallas för metadata. Metadata om pappershandlingar finns i arkivbeskrivningar som hjälper oss att finna dem. För digitala handlingar tillkommer en hel del representationsinformation som behövs för att kunna öppna filen i ett program. Vi är vana vid att vår dator löser detta utan att vi ser processen. Det är det inte alls säkert att datorerna om etthundra år gör.

Pengar

Pengar, i tillräcklig mängd och för överskådlig tid, skulle vara en idiotsäker lösning för att bevara digitala handlingar, skriver David Giarretta i boken Advanced Digital Preservation – med glimten i ögat. För vilken verksamhet skulle inte peka på just behovet av pengar? Det är dyrt med IT-lösningar och köp av IT-kompetens, men inte dyrare än att hyra arkivlokaler för pappershandlingar. Det är penningflödet under överskådlig tid som är det större problemet. Migrering, konvertering, emulering, även datormuseet, alla är de metoder som kräver ett ständigt vidmakthållande av arkivet. E-arkivet kan inte som de sumeriska lerskärorna, begravas och sedan återfinnas – inte med de metoder för bevarande vi har idag.

Om Folkbrörelsearkivet är en tillräckligt resursstark och långlivad organisation för att kunna garantera driften av ett e-arkivsystem, är svårt att besvara. Det skulle vara en stor fördel att få till en samverkan med andra arkivinstitutioner för att få en starkare organisation. En fördel med digital IT är att den kan finnas centralt, men fortfarande vara tillgänglig lokalt. Kanske uppstår det också öppningar för gemensamma lösningar när 2016 års kulturarvsproposition har uppmärksammat problemet: ”Enskilda personer och verksamheter saknar i stor utsträckning strategier för att bevara och konvertera sina digitala handlingar. Arkivsektorn saknar i sin tur strategier och medel för att möta den utvecklingen och viktiga kunskaper riskerar att gå förlorade.” Men propositionens förslag är att ytterligare utreda arkivsektorn.

Folkbrörelsearkivets försiktiga steg mot e-arkivet

Det finns ett behov av att kunna ta emot digitala arkiv från föreningarna. Än så länge är det få som direkt efterfrågar det, men det har delvis att göra med att föreningar inte alltid uppfattar material som finns i

datorer, på hemsidor och i molnet som arkivhandlingar att leverera till oss. Så länge vi inte har en bra lösning uppmuntrar vi inte heller till att tänka i de banorna. Vi kan åtminstone börja i den änden.

Under hösten har först Zippy Brandt som var projektanställd under september och sedan Maja Dahlqvist, praktikant från arkivarietutbildningen vid Uppsala universitet, ägnat tid åt att utreda vilka råd vi kan ge föreningar som skapar digitala arkiv, för att underlätta en kommande arkivering. Resultatet finns som en handledning på vår hemsida. Där tar vi upp sådant som lämpliga format att spara dokument i och hur en förening kan strukturera sitt eget arkiv för att bättre hålla ihop det. Vi kommer också att uppmärksamma e-arkivering mer i de kurser om arkivvård som vi erbjuder.

Under våren 2017 inleder vi också två mindre projekt i samarbete med Uppsala universitet. Uppsala universitetsbibliotek ansvarar för systemet ALVIN, avsett för att samla och tillgängliggöra digitaliserat material. Vi kommer under våren att få hjälp med att gå igenom vårt sätt att registrera och digitalisera material för att underlätta export till ALVIN eller motsvarande resurser. För ett långlivat digitalt material är anpassning till generella standarder viktigt. Då är överlevnaden inte lika beroende av Folkbrörelsearkivet som institution. Två lektorer i handelsrätt ska i ett annat projekt se över juridiska aspekter som kan uppstå eller bli viktigare, när arkivmaterial digitaliseras och blir tillgängligt via hemsidor och portaler. Upphovsrätt och frågor om personlig integritet gäller visserligen oberoende av om ett material är digitalt eller inte, men eftersom spridningen av digitalt material blir så mycket enklare, kan frågorna bli mer problematiska.

Vi har gott hopp om att vi tillsammans med Företagens historia redan under 2017 ska få möjlighet att deltidsanställa en arkivare för att utveckla e-arkiv. I så fall kan vi gå snabbare framåt för att verkligen utveckla en e-arkivtjänst. Sedan ett par år har vi framhållit en sådan tjänst som ett behov i våra budgetdialoger med de finansiella huvudmännen. Vi har också i olika konstellationer provat att söka projektmedel för att utveckla e-arkiv, bland annat tillsammans med andra arkiv och med institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Sådana projekt är inte lätta att få. Det är tidsbegränsad finansiering och alltså inte den finansiella lösningen på sikt, men en lyckosam ansökan skulle ge välbehövliga medel för utvecklingskostnaderna.

Per Agius

Ur Fyriskällans vårprogram

Fyriskällan är ett lokalhistoriskt centrum som drivs av Stadsbiblioteket, Stadsarkivet och Folkrörelsearkivet. Tillsammans erbjuder vi ett brett perspektiv på vår historia och samtid och som besökare kan man ta del av såväl- arkivarie- som bibliotekariekompetens. Inom ramen för vår utåtriktade verksamhet bjuds det på föredrag, visningar, utställningar och kurser.

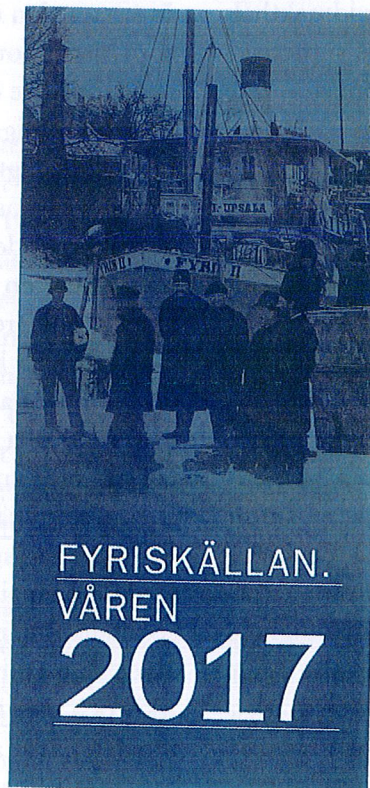
Först ut i vårprogrammet var bibliotekarien Gunilla Fällman som berättade och tipsade om äldre böcker om Uppsala stad. Det föredraget ägde rum redan den 6 februari. Gunilla fortsätter dock med att tipsa om böcker och originella personer i Uppsala genom tiderna den 3 april.

Innan dess, närmare bestämt den 28 februari, berättar Per Agius och Nicklas Malmsjö om spår efter andra världskriget i Folkrörelsearkivets och Stadsarkivets samlingar. Idén om visningen föddes ur Pers och Nicklas arkivpedagogiska samarbete för gymnasieskolan; ett samarbete som handlar om just kriget.

Den 7 mars föreläser Anders Carlsson om studentorkestern som unik nordisk underhållningsform. Tillhör du dem som frågat dig var fenomenet kommer ifrån och varför de bär uniformer och medaljer? Den 7 mars kan du då få svaret.

Senare i mars berättar Lennart Ryding från Stiftelsen Skärgårdsbåten om den svunna ångbåtsepoken i Uppsala. Fina modeller av ångbåtar utlovas.

Under april arrangerar Folkrörelsearkivet två föredrag på iranskt tema. Först ut är Hossein Sheiban som den 4 april föreläser om moderniteten och den islamiska tanketraditionen i Iran 1800-1979. Den 11 april talar därefter David Thurfjell om shiitisk islam och det islamistiska statsskicket i Iran efter revolutionen.

I april invigs också Folkrörelsearkivets och datorföreningen Updates utställning om datorns form och användningsområden under 80 år. Man kommer att ha några äldre maskiner från datorföreningens samlingar igång och tanken är att besökare ska kunna köra maskinerna och även testa några gamla dataspel.

I vårens sista arrangemang föreläser My Hellberg från Tjejs Rätt i samhället om den hedersrelaterade värdegrunden och dess uttryck bland ungdomar i Sverige. Föredraget, som är ett samarrangemang mellan Folkrörelsearkivet och Stadsbiblioteket, kommer att hållas i Mallas sal på Stadsbiblioteket. Det är fri entré, men begränsat antal platser. Föranmälan sker på Stadsbiblioteket.

Se <http://www.fauppsala.se/varprogram-2017> för fullständigt program. Alla evenemang sker, om ej annat anges, på S:t Olofsgatan 15 i Uppsala.

Isa Norén

GF Uppsalaflickorna jubilerar

I år kan Uppsalaflickorna räkna 75 år av verksamhet samtidigt som de firar 60-årsjubileum som egen förening. En av våra feriearbetande skribenter i somras var Isa, som har varit aktiv där som ledare för barngrupper. Hon fick i uppdrag att skriva en kort berättelse om föreningen, vilken följer här.

Verksamheten började 1942 och var då en del av Uppsala gymnastikförening. Uppsalaflickorna var en av de elva avdelningarna som gymnastikföreningen hade. År 1957 bildade man en egen förening, men hade fortsatt tätt samarbete. Idag är Uppsalaflickorna en av Sveriges största gymnastikföreningar med cirka 3 000 aktiva medlemmar och den är en del av Gymnastikförbundet.

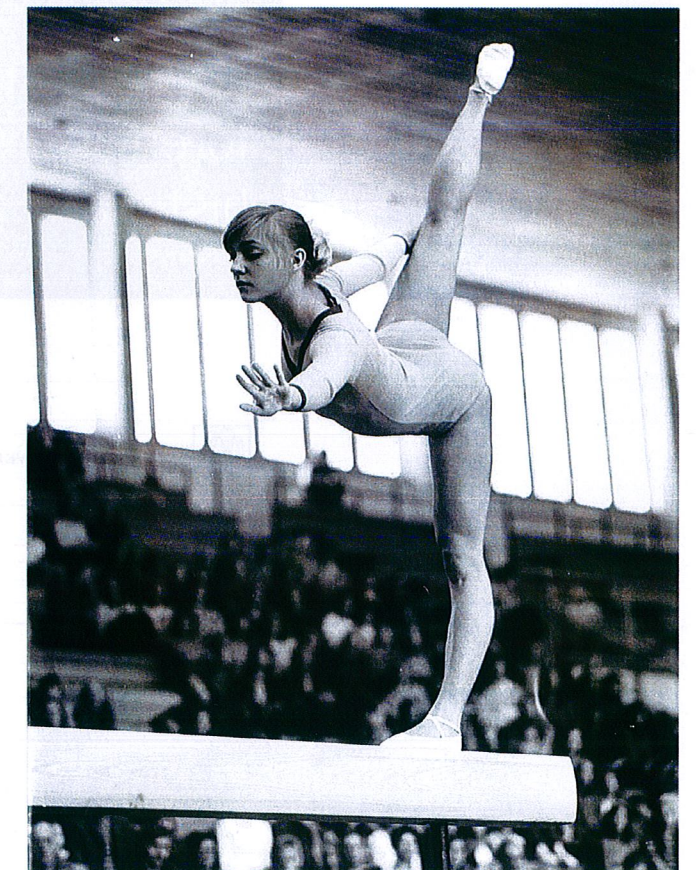
Från början, när Uppsalaflickorna startades, var den endast till för barn och då endast flickor. Men det har utvecklats och nu finns det både pojkgrupper och vuxengrupper. Föreningen erbjuder barn- och ungdomsgymnastik, artistisk gymnastik, rytmisk gymnastik, cheerleading och trupp gymnastik. Uppsalaflickornas syfte och mål är att välkomna alla i olika åldrar och kön. De vill också öka antalet medlemmar och att fler ska bli intresserade av gymnastik.

Barn- och ungdomsgymnastiken håller framförallt till i idrottshallar som tillhör olika skolor i Uppsala, till exempel Gottsundaskolan eller Bergaskolan. Man har även gymnastikträningar i bland annat Storvreta och Knivsta. De yngsta barngrupperna brukar delas in i åldrarna 3-4, 5-6 och 7-9 år. De yngre grupperna jobbar mycket med balans och grunder medan den äldre gruppen 7-9 år jobbar med svårare övningar men också väldigt mycket grundövningar.

Isabell Johansson har varit ledare inom barnverksamheten. Nu är hon tränare för något äldre barn (10-11 år) i trupp gymnastik och hon har även en

13-årsgrupp. ”Jag tycker att det är väldigt roligt att se barnen utvecklas”, säger Isabell.

I Fyrishov ligger ett kansli som tillhör Uppsalaflickorna. Där jobbar Christina Almskoug, sportchef, och Linn Tunudd, föreningskonsulent. Dit vänder man sig om man har frågor eller liknande. Fyrishov blir därför som en klubblokal för föreningen. Det är också här man har sina uppvisningar, tävlingar och ledarupptakter.

Balans på bommen, Fyrishallen omkring 1970.

Öppettider

måndag 13-16

tisdag 10-18

onsdag 10-16

torsdag 10-16

fredag 9-12

Bevara din
förenings
historia

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

den är unik